

ISSN 2181-9599

Doi Journal 10.26739/2181-9599

ЎТМИШГА НАЗАР ЖУРНАЛИ

1 СОН, 4 ЖИЛД

ЖУРНАЛЬ ВЗГЛЯД В
ПРОШЛОЕ

НОМЕР 1, ВЫПУСК 4

JOURNAL OF LOOK
TO THE PAST

VOLUME 4, ISSUE 1

Tadqiqot.uz

ТОШКЕНТ-2021

Бош муҳаррир:
Главный редактор:
Chief Editor:

Муртазаева Рахбар Хамидовна
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Бош муҳаррир ўринбосари:
Заместитель главного редактора:
Deputy Chief Editor:

Джураева Нилуфар Далибаевна
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон жаҳон тиллари университети

«Ўтмишга назар» илмий журнали тахририй маслаҳат кенгаши
редакционный совет научного журнала «Взгляд в прошлое»
Editorial board of the scientific journal Looking into the past

Сагдуллаев Анатолий Сагдуллаевич
тарих фанлари доктори, профессор,
академик, Ўзбекистон Миллий
университети

Бобожонова Дилором Бобожонова
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон жаҳон тиллари
университети

Зияева Доно Ҳамидовна
тарих фанлари доктори, профессор,
ЎзР ФА Тарих институти

Аширов Адхам Азимбаевич
тарих фанлари доктори, профессор, ЎзР
ФА Тарих институти

Агзамова Гулчехра Азизовна
тарих фанлари доктори, профессор, ЎзР
ФА Тарих институти

Ковалев Борис Николаевич
тарих фанлари доктори, профессор
Россия ФА, Санкт-Петербург Тарих
институти

Кебадзе Мадонна
тарих фанлари доктори, Телави
давлат университети, Грузия

Ауанасова Алима Мусировна
тарих фанлари доктори,
профессор Давлат тарихи
институти, Қозоғистон

Бегалинова Калимаш Капсамаровна
фалсафа фанлари доктори,
профессор Ал-Фаробий номидаги
Қозоғистон Миллий университети,
Қозоғистон

Джоробекова Айнуэр Эшимбековна
тарих фанлари номзоди, профессор,
Дипломатия академияси, Қозоғистон
Республикаси

Ширванова Тарана Амирага кызы
тарих фанлари номзоди, доцент
Азербайджон давлат иқтисодиёт
университети

Бурдиашвили Майя
тарих фанлари доктори, Телави
давлат университети, Грузия

Теймураз Ахалмосулишвили
профессор, Телави давлат
университети, Грузия

Кожакеева Ляззат Темировна
тарих фанлари доктори, доцент,
Хотин-қизлар давлат педагогика
университети, Қозоғистон

Алиева Лале
тарих фанлари доктори,
Озарбайжон давлат университети

Исмаилова Алмаз
тарих фанлари доктори, Доғистон
мустиқил университети

Ульжаева Шохистахон Мамажоновна
тарих фанлари доктори, Тошкент
кимё - технология институти

Гофоров Шокир Сафарович
тарих фанлари доктори, профессор
Самарқанд давлат тиббиёт
институти

Эргашева Юлдуз Алимовна
Тарих фанлари доктори, профессор,
Қариш муҳандислик-иқтисодиёт
институти

Халикова Рахбар Эргашевна
тарих фанлари доктори, профессор,
Тошкент давлат техника университети

Ишанходжаева Замира Райимовна
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Абдуллаева Яхшибека Атамуратовна
тарих фанлари доктори, доцент
Нукус давлат педагогика институти

Мустафаева Нодира Абдуллаевна
тарих фанлари доктори Ўзбекистон
Республикаси Фанлар академияси

Ерметов Аваз Абдуллаевич
тарих фанлари доктори, доцент,
Ўзбекистон Миллий университети

Расулов Абдуллажон Нуриддинович
тарих фанлари доктори, профессор
Наманган давлат университети

Кобзева Ольга Петровна
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Хайдаров Муродилла Махмудалиевич
тарих фанлари доктори, профессор
Ўзбекистон миллий университети

Талапов Бахриддин Алижанович
тарих фанлари номзоди, доцент,
Наманган давлат университети

Одилов Абдор Анварович
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон Миллий университети

Саипова Камола Давляталиевна
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон Миллий университети

Бабаджанова Нодира Абдуллаевна
тарих фанлари номзоди, доцент.
Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари
университети

Рахмонкулова Зумрад Бойхуразовна
тарих фанлари номзоди, доцент
Ўзбекистон Миллий университети

Саҳифаловчи: Абдулазиз Муҳаммадиев

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot город Ташкент,
улицы Амира Темура пр. 1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC the city of Tashkent,
Amir Temur Street pr. 1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

1. Дилафрўз Қурбонова ГЕРМАНИЯ МУЗЕЙЛАРИДА САҚЛАНАЁТГАН ФАРҒОНА ВОДИЙСИ АМАЛИЙ САНЪАТИГА ОИД АШЁЛАРНИНГ ЎРГАНИЛИШИГА ДОИР	4
2. Раҳбархон Эргашевна Холиқова, Козимбек Азимбекович Тухтабеков ТУРКИСТОН ЎЛКАСИ БИРИНЧИ ЖАҲОН УРУШИ ЙИЛЛАРИДА	11
3. Бобур Соипович Ғойибов, Азизбек Ёркулович Холиқулов СУҒДА МОЛИЯ ТИЗИМИ ХУСУСИДА1	17
4. Акрам Абдурахмонович Азизкулов ТЕМУРИЙЛАР ДАВРИДА ҚЎҒИРЧОҚБОЗЛИК САНЪАТИ	23
5. Саидмухтар Ахбарович Аббаров ЎЗБЕКИСТОНДА ЭТНОТИЛЛАРГА ОИД ЖАРАЁНЛАР: ЎТМИШ ВА ҲОЗИРГИ ЗАМОН	28
6. Мохира Абдуллаева МУҲАММАД СОДИҚ КОШҒАРИЙНИНГ “ШАРҚОНА АХЛОҚ КОДЕКСИ”ДА МЕҲМОНДОРЧИЛИК ОДОБИ	34
7. Зафарбек Абдуллаев ТУРКИСТОН БОШҚАРУВИ ТИЗИМИДА ХУҚУҚНИ МУҲОФАЗА ҚИЛУВЧИ ОРГАНЛАР ФАОЛИЯТИДАГИ МУАММОЛАР	41
8. Миржалол Ҳимматович Ақобиров СУЛТОН ЖАЛОЛИДДИН МАНГУБЕРДИНИНГ ҚЎШИН СОНИ ВА ЖАНГ ҚИЛИШ УСУЛЛАРИ	45
9. Холбек Давронов XVI АСРДА УСМОНЛИ ТУРКЛАР ИМПЕРИЯСИДА ТАЪЛИМ РИВОЖИ	52
10. Дилшод Пулатович Комолов ЎЗБЕКИСТОНДА СОВЕТ СУД ТИЗИМИНИНГ ТАШКИЛ ТОПИШИ	57
11. Лочин Шавкатович Элимов БАВАРИЯЛИК РИЦАР ЁХАННЕС ШИЛЬТБЕРГЕРНИНГ АСАРИДА АМИР ТЕМУР ВА ТЕМУРИЙЛАР ТАРИХИ ТАЛҚИНИ	66
12. Bekjon Salihovich Ismoilov O‘ZBEKISTONDA KAMBAG‘ALLIKNI QISQARTIRISH – AHOLINI IJTIMOIY HIMOYA QILISHNING YUKSAK IFODASI SIFATIDA	72

ЎТМИШГА НАЗАР ЖУРНАЛИ ЖУРНАЛЬ ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ JOURNAL OF LOOK TO THE PAST

XVI АСРДА УСМОНЛИ ТУРКЛАР ИМПЕРИЯСИДА ТАЪЛИМ РИВОЖИ

Холбек Давронов,
Самарқанд давлат университети
Тарих факультети
Жаҳон тарихи кафедраси ўқитувчиси

For citation: Holbek Davronov. THE DEVELOPMENT OF EDUCATION IN THE OTTOMAN EMPIRE IN THE XVI TH CENTURY. Look to the past. 2021, vol. 4, issue 1, (52-56) pp.

 DOI 10.26739/2181-9599-2021-1-9

АННОТАЦИЯ

Ушбу мақолада XVI асрда ўз ривожининг энг юқори чўққисига етган Усмонли турклар империяси тараққиётининг асоси бўлган таълим тизими ва унинг муҳим жиҳатлари ҳақида сўз юритилган. Шунингдек, султонлар ва бошқа амалдорлар томонидан ушбу соҳага берилган кенг эътибор ҳамда унинг натижаси тўғрисида ишончли манбалардан фактлар ўрин олган. Мақолада мустақил Ўзбекистон ва Туркия Республикаси ўртасидаги муносабатлар азалдан дўстлик ва ҳамжиҳатлик руҳида бўлганлиги, икки халқнинг ўзаро яқинлиги нафақат этник мансублик, балки, тил ва диннинг бирлиги, маданиятларнинг тарихан яқинлиги каби жиҳатлар билан боғлиқ эканлигига эътибор қаратилган.

Калит сўзлар: “Сибян” мактаблари, “дорут-таълим”, “Дарул-ибн”, “халфа”, “Пусар”, Вақфия, “мударрис”, “муфид”, “донишманд”, “сухте”, Дор-ал хадис, Дор ал-курра, Дор-ат-тиб.

РАЗВИТИЕ ОБРАЗОВАНИЯ В ОСМАНСКОЙ ИМПЕРИИ В XVI ВЕКЕ

Холбек Давронов,
Самаркандский Государственный Университет
Исторический факультет
Преподаватель кафедры всеобщей истории

АННОТАЦИЯ

В данной статье рассматривается система образования и ее важные аспекты, которые легли в основу развития Османской империи, достигшей пика своего развития в XVI веке. Есть такие свидетельства того, что султаны и другие официальные лица уделяли этому полю большее внимание, а такие достоверные источники о его результатах. В статье подчеркивается, что отношения между независимым Узбекистаном и Турецкой Республикой всегда были в духе дружбы и солидарности, близость двух народов связана не только с этнической принадлежностью, но и единством языка и религии, историческим единством культур.

Ключевые слова: “Сибианский” школы, «дорут-таълим», «Дарул-ибн», «халфа», «Пусар», Вақфия, «мударрис», «муфид», «донишманд», «сухте», Дор-ал хадис, Дор ал-курра, Дор-ат-тиб.

THE DEVELOPMENT OF EDUCATION IN THE OTTOMAN EMPIRE IN THE XVI
TH CENTURY

Holbek Davronov,
Samarkand State University
History department

Lecturer at the Department of General History

ABSTRACT

This article discusses the education system and its important aspects, which were the basis for the development of the Ottoman Empire, which reached its peak of development in the XVI th century. There is also evidence of the extensive attention paid to the field by sultans and other officials, as well as credible sources on its results. The article emphasizes that relations between independent Uzbekistan and the Republic of Turkey have always been in the spirit of friendship and solidarity, the proximity of the two peoples is associated not only with ethnicity, but also with the unity of language and religion, the historical unity of cultures.

Index Terms: “Sibyan” schools, “dorus-talim”, “Darul-ibn”, “khalifa”, “Pusar”, Vaqfiya, “mudarris”, “mufid”, “donishmand”, “suhte”, Dor-al hadis, Dor al -kurra, Dor-at-tib.

1. Долзарблиги:

Мустақил Ўзбекистон ва Туркия Республикаси ўртасидаги муносабатлар азалдан дўстлик ва ҳамжиҳатлик руҳида бўлганлиги сир эмас. Икки халқнинг ўзаро яқинлиги нафақат этник мансублик, балки, тил ва диннинг бирлиги, маданиятларнинг тарихан яқинлиги каби жиҳатларда яққол кўзга ташланади. Асрлар давомида қардош турк халқи билан ижтимоий-сиёсий ҳамда савдо-иқтисодий масалаларда узвий алоқаларимиз мавжудлигига бутун тарих гувоҳ. Бугунги Туркия Республикаси дунёнинг ҳар соҳада энг ривожланган давлатлари қаторига кириши ҳам барчага маълум. Ушбу юксак тараққиётнинг тарихий илдизлари ўз даврида жаҳоннинг уч қитъасида улкан ҳудудларга эгалик қилган Усмонли турклар империяси билан чамбарчас боғлиқдир. Империя тарихига назар ташлаш орқали унинг айнан XVI асрда ўз тараққиётининг юксак чўққисини забт этганини кўришимиз мумкин. Ушбу ривожланиш замирида эса империяда ташкил этилган таълим жараёни ва унинг мукамал сифати муҳим ўринга эга бўлган. Маълумки, таълим - бу ёш авлодни ижтимоий ҳаётга мослаштириш, миллий маданиятни авлоддан-авлодга ўтказилишини таъминлаш, шу билан бир қаторда шахс ва жамият ҳаётида мувозанат ҳамда уйғунлик руҳини шакллантиришнинг муҳим воситасидир.

2. Тадқиқот методологияси ва мавзунинг ўрганилганлик даражаси: Усмонлилар империясида XVI асрда таълим мавзусида олиб борилган тадқиқотда назарий таҳлил қилиш методидан фойдаланилди. Усмонлилар империясида XVI асрда таълим тизими қандай бўлганлиги тўғрисида қўплаб тарихчилар ўз фикр мулоҳазаларини билдириб ўтишган. Хусусан, Д.Е. Еремеев, М.С. Мейер асарида Усмонли туркларда таълим тизимида қўплаб ўзгариш бўлганлигини, буларнинг барчасига маърифатли султонлар сабаб бўлган дейилган. Рафаэла Льюис “Османская Турция. Быт, религия, культура” асарида усмонли туркларда таълим тизимида қилинган ислохотларни ҳаққоний ёрита олган. В.Смирнов, Ю.Миллер ва Юрий Петросянлар ҳам усмонли турклар таълим тизимидаги ўзгаришлар ҳақида анчагина ишончли маълумотларни келтирган.

3. Тадқиқот натижалари: XVI аср бошларидан Усмонийларда маданиятнинг турли соҳалари, биринчи навбатда таълим, адабиёт, санъат ва меъморчиликда юксалиш бошланди. Бу даврда математика, тиббиёт ва географик билимлар ҳам ривожланди, Усмонли турк тарихшунослиги шакллана бошлади[1].

Усмонли империяси тарихий жиҳатдан Ислом асосларига мувофиқ бошқариладиган туркий-мусулмон давлат эди. Шу сабабли, XVI асрда ҳам бошқа барча соҳаларда бўлгани каби, таълим тизимида ҳам Ислом таълимотининг асослари ва аввалги Исломий давлатларнинг ютуқларидан намуна олинди. Маълумки, бундай давлатларда муқаддас Қуръон ва Ҳадислар асосий қўлланма сифатида ўқитилган. Усмонли турклар аввалги Ислом давлатларининг таълим соҳасидаги тажрибасидан моҳирона тарзда фойдаланибгина қолмай, уни замон руҳига мос тарзда янада ривожлантирди. Мамлакатдаги таълим даргоҳлари ўз хусусиятларига қараб бир неча турларга бўлинган.

Умумий таълим муассасалари. Улар Маълум бир ёшдаги ва ривожланиш даражасидаги болаларни ўқитиш мақсадида махсус қоидаларга мувофиқ ташкил этилган муассасалардир.

I) Бошланғич даражадаги таълим муассасалари сифатида “Сибян” мактабларини айтиш мумкин. Усмонли империясида бу мактаблар “дорут-таълим”, “Дарул-ибн”, “мактабхона”, “маҳалла мактаби”, “мактаб-и ибтидаий” деб номланган[2]. Ушбу мактабларда мураббийлар “муаллим”, унинг ёрдамчиси — “халфа”, ўқувчилар эса “Пусар” ва “шогирд” деб номланган. Асосан масжидларга яқин қурилган ушбу мактаблар мадрасанинг бошланиш даражаси эди.

Бошланғич таълим берган Сибян мактабларида 5-6 ёшли болалар ўқиш ва ёзишни ўрганардилар, дастлаб Муқаддас Қуръонни ўқиш бўйича диний билимлар бериларди. Сўнгра математика, хусусан, рақамлар бўйича тўртта амал ўргатилган. Усмонийларда деярли ҳар бир маҳалла ва қишлоқда мактаб мавжуд эди. Давлат чегаралари кенгайиши билан бир қаторда, ушбу мактаблар сони ҳам ўсди. Мактабларнинг энг муҳим хусусиятларидан бири уларга кириш тартиби эди. Бола таълим олиш ёшига етганида, “Амин Алая” (“Алайи”) деб номланган катта байрам ўтказилган.

Таълим бериш давомида болалар рағбатлантирилган, уларга мукофот ва совғалар берилган. Бу улар билан осон шуғулланиш ва ўргатиш учун қилинар эди. Сибян мактабларини битирган болалар кейинги босқичда алифбо, Муқаддас Қуръон, тажвид (Қуръон ўқиш қоидалари), илмиҳол (шариат асослари), ахлоқ (Ислом ахлоқи), сарф-и Усмоний (Усмонли морфологияси), имло, кироат (Қуръонни ўқиш), Усмонли империясининг қисқа тарихи ва географияси каби фанларни ўқишда давом этишлари мумкин эди[8].

Бундай мактабда ўз йўналишидан ташқари арифметика, Ҳандаса (муҳандислик), хуснихат (хаттотлик) ва бошқа муҳим фанларни биладиган муаллимлар устозлик қилишлари мумкин эди. Мактаблар синфларга бўлинмаган ва таълим муддати аниқ белгиланмаган. Ҳар бир бола мавзуларни етарли даражада ўрганмагунча мактабга бораверган[3].

II) Олий ва ўрта махсус таълим муассасалари вазифасини мадрасалар ўтаган. «Мадраса» сўзи арабча «дараса» феълидан келиб чиққан. Бу «билим оладиган жой» деган маънони англатади. Мадрасанинг асосини дарсхоналар ва уларнинг атрофида жойлашган ўқувчилар ётоқхоналари ташкил этган. Ҳаммомлар, жамоат ошхоналари ва кутубхоналар ушбу таълим муассасаларининг ажралмас қисми бўлган. Кўпгина ҳолларда улар масжидларнинг давоми сифатида қурилган.

Бошқа Исломий мамлакатларда бўлгани каби, Усмонли империясида ҳам асосий таълим даргоҳи мадраса эди. Мадрасаларда Ислом оламининг бошқа минтақаларидан келган талабалар ҳам ўқитилар эди. Усмонли империясида таълим олган синф вакиллари бутун мамлакатда ҳурмат ва эътиборга сазовор бўлгани учун Миср, Ҳиндистон, Эрон, Хуросон, Шом, Доғистон, Ҳалаб, Турон каби юртлардан кўплаб олимлар Истанбулга келишарди. Усмонли империясидаги биринчи мадраса 1330 йилда Ўрхон Ғозий томонидан Изникда очилди[2]. Бу жой қисқа вақт ичида илм-фан масканига айланди ва бу мақомни узоқ вақт сақлаб қолди.

Усмонли империяси томонидан таълим соҳасида амалга оширилган энг катта қадамлардан бири султон Сулаймоннинг буйруғи билан барпо этилган Сулаймон масжиди ва унинг ёнида қурилган ажойиб мадраса эди. Бу мадраса ўз даврида Ислом оламининг энг йирик илмий ва маданий марказига айланди, дунёнинг турли бурчакларидан олим-у уламолар мадрасанинг таълим фаолиятига жалб қилинди[3].

Ушбу муассаса ҳадисшунослик, тиббиёт, табиатшунослик, математика ва бошқа фанларни ўқитадиган олти йўналишдан иборат эди. Бундан ташқари, ўқув мажмуасида овқатланиш хонаси, ошхона, шифохона ва ҳаммом ҳам мавжуд эди. Кейинги йилларда ушбу мадрасага ўхшаш бир қатор янги бинолар қурилди. Селим II даврида Эдирнеда Селимия мадрасаси, Меҳмед III даврида - Меҳмед мадрасаси қурилган. Бу анъана асрлар давомида сақланиб қолган. Ушбу мадрасаларда Дауди Қайсери, Мулла Фанари, Жалолиддин Хизир, Зенбилли Али Афанди, Исмоил Геленбеви, Мирим Чалаби, Ибни Камол, Аҳмад Ташкепрузад, таниқли шифокор Чалаби, Али Кинализад каби кўплаб олимлар тарбияланган[4].

Кейинчалик уларнинг аксарияти ўша мадрасаларда дарс беришди. Мадрасада вақф (Вақфия) низоми мавжуд бўлиб, унда мадрасанинг ишлаш тизимидан кунлик иш ҳақиқа қадар бўлган барча маълумотлар ўрин олган. Ўқитувчилар ва мураббийларнинг эҳтиёжлари ушбу вақфлар томонидан қопланган. Мадрасада «бош мударрис» (ректор), «мударрис» (профессор), «муфид» (доцент), «муид» (ассистент), талабалар эса «донишманд», «сухте»,

«талаба», «мулозим» каби номлар билан юритилган[1]. Ушбу мартаба эгалари фаолият турига қараб бир-биридан кескин фарқланган. Қуйида уларни келтириб ўтамиз:

а) Мударрис Маълум бир мадрасада дарс берадиган, талабаларга “ижоза” (диплом) бериш ҳуқуқига эга кишидир.

б) Муфид (доцент) - бу даража замонавий доцентга мос келади деб айта оламиз. Агар дарс пайтида талаба тушунмайдиган мавзу бўлса, муфид талабанинг эътиборини дарсга қаратади, тегишли тушунтиришлар беради ва шу орқали янада яхшироқ маълумот олишни таъминлайди[9].

с) Муид – “мударриса” деб аталадиган ёрдамчилар. Улар «Музакарежи» деб ҳам номланишган. Мударрис синфдан кетганидан кейин дарсни қайта тушунтирадиган киши муид эди.

э) Донишманд (талаба) - мадрасада ўқиган талабалар ўзларининг билимларига қараб бошқача номланишарди. Кўпинча паст даражадаги ўқувчиларни «Сухта», юқори босқич талабаларни эса “Донишманд” деб аташган.

Мадрасада ўқишни битирган ва имтиҳон топширган ҳар бир талабага «ижозатнома» дипломи топширилган. Унда мадрасада ўрганилган фанлар рўйхати ва ўқитувчиларнинг исмлари ёзилган. Усмонли мадрасаларида турли вақтларда турли хил фанлар ўқитилган. Фикҳ, калом, ҳадис, тафсир, мерос ҳуқуқи, усул ал-фикҳ, мантиқ, нотиклик, тилшунослик, морфология, синтаксис, муҳандислик, ҳисоблаш, астрономия, тарих, кимё, тиббиёт, фалсафа каби фанлар шулар жумласидандир[5].

Мадрасаларда бепул таълим берилган. Бу маълум бир гуруҳ ёки табақани моддий аҳволига қараб имтиёзли асосда ўқитмаслик ва жамиятда унинг аъзолари ўртасида ижтимоий адолатни ва тенг имкониятни таъминлаш учун қилинган. Талабалар ва ходимларнинг харажатлари вақфлар томонидан қопланарди. Шундай қилиб, таълимни молиялаштириш масаласида давлатга моддий қарамлик кам эди. Максимал дам олиш кунлари ҳафтада уч кун бўлиши мумкин эди (сешанба, пайшанба, жума). Усмонли мадрасаларини ҳам икки асосий гуруҳга бўлиш мумкин: умумий таълим мадрасалари ва махсус таълим мадрасалари[6].

А. Умумий таълим мадрасаси: Булар бир вақтнинг ўзида диний ва дунёвий фанлар ўқитиладиган муассасалардир. Ушбу мадрасаларни ўқитувчиларнинг кунлик иш ҳақи миқдорига қараб гуруҳларга бўлиш мумкин:

1. “Ҳашия-и тажрит” - бир иш кунда ўқитувчиларга 20 ақча маош тўланадиган мадрасалар.

2. “Мифлар” - кунлик тўлов 30 ақчани ташкил этадиган муассасалар.

3. “Талвих” - кунига 40 ақча берадиган мадрасалар.

4. “Эллили” Мадрасалари - булар иш кунига 50 ақча тўлайдиган мадрасалар бўлган.

5. “Саҳн-и Сомон” мадрасалари: булар саккизта мадрасадир, улар Меҳмед II томонидан қурилган мажмуанинг бир қисми бўлган. Бу мадрасалар султон Сулаймоннинг буйруғига биноан Сулаймоний мадрасаси қурилгунига қадар энг обрўли ҳисобланган.

6. «Олтмишли» мадрасаси. Боязид II даврида қурила бошланган ушбу мадрасаларда ўқитувчиларга кунига 60 ақчадан ойлик берилар эди.

Б. Махсус таълим мадрасаси. Ушбу мадрасаларда ҳам диний ва дунёвий фанлар ўқитилиб, машғулотлар учта асосий йўналиш бўйича олиб борилган. Булар «дор-ал ҳадис», «дар-ал курра», «дор-ат-тиб»[2]. Энди улар ҳақида қисқача гапириб берамиз:

1. Дор-ал ҳадис. Булар ҳадис илмидан дарс берадиган муассасалардир. Дастлаб масжидларда олиб борилган машғулотлар кейинчалик тизимли равишда ўқитиш зарурияти туфайли мактабларда ўтказила бошланди. Уларда Бухорий ва Муслимнинг саҳиҳлари, уларга берилган шарҳлар ўргатилган. Бу ерда ўқитувчиларга “Муҳаддис” деб мурожаат қилинган. Ушбу мактабларнинг талабаси бўлиш учун умумий таълим мадрасасини тугатиш керак эди. Шунингдек, ушбу мактабларда тафсир ҳам асосий дарслик саналган.

2. Дор ал-курра. Ушбу мадрасалар Қуръонни ўргатишга қаратилган эди. Бурса шаҳрида биринчи Дор ал-курра Баязид I томонидан очилган. Ушбу мадрасаларда ўқитиш икки босқичли бўлган. Бу ерда талаба Қуръони каримни ёдлаганидан кейин қироат, маҳраж, тажвид ўргатиладиган иккинчи босқичда ўқишни давом эттирган. Мадраса битирувчилари ҳофиз, хатиб, имом ва муаззин мақомини олган[1].

3. Дор-ат-тиб- замонавий тиббиёт институтларига ўхшаш мадрасалардир. Ушбу мадрасаларнинг биринчиси Бурсада Баязид I томонидан очилган[7]. Истанбулда Меҳмет

II Фотих ва Эдирнеда Баязид II томонидан қурилган ат-тиблар ҳам бор эди. Улардан энг машхури Истанбулдаги султон Сулаймоннинг буйруғи билан қурилган Сулаймония тиббиёт мадрасаси эди. Ушбу ўқув юртларида шифокорлар тарбияланган. Талабалар мадрасаларда фаннинг асосан назарий қисми, касалхоналарда эса амалий қисми ўрганишган[4].

4.Хулосалар:

XVI асрнинг охирига келиб, бошқа барча муассасаларда бўлгани каби, мадраса ривожига ҳам салбий тенденциялар юзага келди. Бунинг сабаби мадраса қоидаларини бузиш, билимларнинг аҳамиятини эътиборсиз қолдириш, илм-фан билан шуғулланадиган одамларни моддий ва маънавий қўллаб-қувватлашнинг пастлиги, марказлаштириш, коррупция, таълим тизими билан шуғулланувчи шахслар томонидан шахсий мақсадларга эришиш учун мансабни суистеъмол қилиш, уларнинг ўзига яқин қариндошларига ҳомийлик қилиши, муҳим фанларни мадраса дастуридан чиқариб ташлаш каби омиллар бўлди. Натижада мадраса тизими ҳам, шу муносабат билан бошқа давлат муассасалари ҳам таназзулга юз тутди.

Иктибослар/ Сноски/References:

1. Д.Е. Еремеев, М.С. Мейер “История Турции в средние века и новое время”-М.,1992. -С. 85. (Eremeev D.E., Meyer M.S. «History of Turkey in the Middle Ages and the New Era» -M., 1992. -P. 85.)
2. Рафаэла Льюис. “Османская Турция. Быт, религия, культура”. -М., 2004. -С.71. (Raphaela Lewis. “Ottoman Turkey. Home, religion, culture ”. -M., 2004. -P. 71.)
3. Алимбеков Адхамбек “Турк адабиёти тарихи” (XIII-XVIII асрлар). Т.2005. –В.17. (Alimbekov Adhambek «History of Turkish Literature» (XIII-XVIII centuries). T.2005. –P.17.)
4. Клейменова А.Е. Культура Турции XIV – XVII века М.:1994. -С.445. (Kleimenova A.E. Culture of Turkey XIV - XVII centuries M.: 1994. -P.445.)
5. Смирнов В.Д. Очерк истории турецкой литературы. СПб.,1891. -С.47. (Smirnov VD Essays on the history of Turkish literature. SPb., 1891. -P.47.)
6. Юрий Петросян. Османская цивилизация. 2016. -С.693. (Yuri Petrosyan. Ottoman civilization. 2016. -P.693.)
7. Миллер Ю. Искусство Турции. М.-Л., 1965. -С.342. (Miller Y. Art of Turkey. M.-L., 1965. -P. 342.)
8. “Система образования и обучения в Османской империи” [http:// www. kalemguzel.net](http://www.kalemguzel.net). Сайтга 26.03.2020 йилда мурожаат қилинган. (. «The system of education and training in the Ottoman Empire» <http://www.kalemguzel.net> .. The site was accessed on 26.03.2020.)
9. Культура Османской Империи. <http://www.turkey-sea.ru>. Сайтга 26.03.2020 йилда мурожаат қилинган.(Culture of the Ottoman Empire. <http://www.turkey-sea.ru>. The site was accessed on 03/26/2020.)
10. Кейинги даврлардаги усмонийлар (e-tarix.uz) (<http://www.e-tarix.uz/jahon-tarixi/532-maqola.html>)

ISSN 2181-9599

Doi Journal 10.26739/2181-9599

ЎТМИШГА НАЗАР ЖУРНАЛИ

1 СОН, 4 ЖИЛД

ЖУРНАЛЬ ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ

НОМЕР 1, ВЫПУСК 4

JOURNAL OF LOOK TO THE PAST

VOLUME 4, ISSUE 1

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC the city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000